

Zalig de theologen!

Door Mark de Jager

Het thema van de Nacht van de Theologie is “Ziel & Zaligheid.” De keuze voor dat thema laat iets zien over het beeld dat mensen van theologie kunnen hebben. Op het eerste oog klinken deze woorden archaïsch, passé misschien wel.

Maar net als theologie, is deze oude taal niet dood te krijgen. “Ziel en Zaligheid” hebben een spreekwoordelijk karakter gekregen. Als je even oplet of googelt, zie je dat ze overal terugkomen. Ze zijn retro en hip. De Hapinez, misschien wel de meest gelezen populair-theologische bron in Nederland, strooit ze in het rond.

Afgaand op het thema van de vorige Nacht van de Theologie (“God is terug”), hebben we als theologische beroepsgroep ontdekt dat God terug is. Ik denk dat Rik Zweers en Stefan Paas als respectievelijk “jonge” en “oude” theoloog des vaderlands dat netjes voor elkaar hebben gebokst het afgelopen jaar.

Daarmee is het aan een nieuw rijtje vaderlandse-theologen om de volgende stap te zetten en de “Ziel en Zaligheid” weer te claimen voor de theologie.

Dus, daar gaan we dan.

Spreken is zilver, zalig-spreken is goud

Als ik denk aan “Ziel & Zaligheid” dan denk ik aan woorden van Jezus, de zaligsprekingen. [Je vindt ze in Mattheüs 5:3-10.]

Zaligsprekingen zeggen mij op twee manieren iets over een theologie van de ziel. Allereerst kunnen we de zaligsprekingen lezen als uitspraken over de gezondheid van de ziel. Jezus doet een serieuze claim over wanneer je ziel gezond is, waar je gelukkig van wordt en zelfs wat eeuwig leven geeft. Jezus wijst een groep aan en schetst welke gevolgen hun gedrag zal hebben. Dat is een claim die we kunnen onderzoeken en testen. Worden treurende echt getroost? Wordt honger naar recht verzadigd? Is het echt zo dat vredestichters kinderen van God worden genoemd? Hoe dan? Het hoort bij de taken van de theoloog om deze claims te onderzoeken, uit te leggen en toe te passen op de realiteit die je om je heen ziet.

De tweede manier is dat zaligsprekingen ook over “ziel” gaan in de zin van het Duitse woord *Ziel*, wat doel betekent. Zaligheid heeft te maken met het ideaal, het Koninkrijk van God, waarnaar ik toeleef. Zaligsprekingen vormen een ideaaltype. Ze schetsen een persoonlijkheid die gebalanceerd is, en die zich weet te handhaven in een ongebalanceerde wereld. De zaligsprekingen zijn de beroepsethiek van de christen, en daarmee voor mij ook een beroepsethiek van de theoloog.

Daarom schets ik in het vervolg van dit essay een kort commentaar op de zaligsprekingen, als ideaaltype van hoe ik als theoloog zou willen leven en als gedachten om een visie voor jonge en oude theologen op de drempel van 2020 bij te schetsen.

Theologie begint bij luisteren

1. Zalig de armen van geest...

Theologie begint—net als elke goede wetenschap—bij armoede. Bij het besef dat je niet-weet, maar dat je je wilt laten verwonderen. Theologie begint niet bij kennis, niet bij hoe goed je Grieks en Hebreeuws kent. Theologie begint bij hoe goed je kunt luisteren en dienen.

De theoloog Augustinus zegt dat God dienen de ware vrijheid is. Vrijheid en dienen lijken tegenovergesteld. Dat is precies hoe theologie functioneert, in schijnbare tegenstellingen. En wat mij betreft is de belangrijkste tegenstelling dat theo-logie, spreken over God, begint met luisteren.

De basis van goede theologie is luisteren naar je medemens en luisteren naar God. Theologie moet daarom de muren van de academie overstijgen, want het begint in gesprek met je kinderen, tandarts, buurvrouw en God.

2. Zalig de treuenden...

En als ik dan luister, als ik proef van wat theologie doet, dan ontdek ik dat theologie over emotie gaat. Theologie laat je delen in vreugde, als je een kerkdienst viert en God aanbidt. Delen in verwondering, over wetenschappelijke inzichten en creativiteit van mensen.

Maar theologie gaat ook over woede en over verdriet. Ik leerde pas écht theologie toen ik pastorale gesprekken ging voeren. In de zorg voor de ziel—om bij het thema te blijven—verandert je theologie. Daar zie ik in de praktijk wat het kan betekenen dat God huilt om onze pijn. Dat God sterft aan een kruis.

En daar zijn we bij het hart van de theologie. God lijdt en daarmee komt het lijden in de wereld in een nieuw licht te staan. Het licht van de opstanding. God leeft.

Het is prachtig om dat te doordenken en onderzoeken, maar dat kan alleen vanuit een perspectief waarin je zelf betrokken bent. Het wordt pas theologie als er een congruentie is tussen wat je hoort en wat je zegt. Authenticiteit is daarmee een kerneigenschap voor de theoloog anno 2020.

3. Zalig de zachtmoedigen...

Er zit een diepere dimensie aan theologisch luisteren. Als we over grote onderwerpen als dood, leven en God spreken, dan kan dat alleen vanuit zachtmoedigheid. Vanuit een karakter dat begrijpt waar haar beperkingen liggen. En dat vraagt om een basis van de theologie in de spiritualiteit.

Theologie is spreken over God, maar dat begint altijd met spreken *met* God. Met luisteren naar God. Als jonge theoloog zet ik me in voor gedegen spirituele vorming van studenten. Als je als theoloog niet leert om te luisteren naar God, is je theologie zinloos.

In Nederland zijn we dat niet zo gewend, spiritualiteit aan een door de overheid bekostigde opleiding. Maar zachtmoedigheid leer je pas wanneer je knielt. Theologen zijn mensen die de bagage van een gedegen opleiding hebben én die dat weten te verwoorden vanuit een geleefd persoonlijk geloof.

Het unieke aan theologie is dat je eigen ziel er in meekomt. Voor mij betekent dat dat ik mijn theoloog-zijn niet los kan zien van mijn christen-zijn, en dat voor mij theologie altijd verbonden is met Jezus.

Kortom, theologie gaat pas leven in gesprek met mensen en in gesprek met God.

Voor mij is theologie studeren een doorgaande oefening in leren luisteren. En dat is best pittig, omdat ik eigenlijk liever spreek dan luister. Maar spreken zonder te luisteren is slechte theologie.

Theologie is omkijken

4. Zalig wie honger en dorst naar gerechtigheid...

Maar wat *doe* je dan als theoloog?

Theologie is geen politiek. Ik ben geen politicus. Maar theologie heeft wel wat te zeggen in het publieke debat. Als theologen dragen we meer ervaring mee dan welke wetenschap dan ook. Tel daar de

luisterervaring waarover ik hierboven sprak bij op en je hebt materiaal dat je recht van spreken geeft. En mensen proeven dat. Als ik in een kroeg, bij de kapper of bij de universiteit zeg dat ik theologie studeer, heb ik gespreksstof voor de hele avond. De gemiddelde Nederlander vindt theologie absurd genoeg om geïnteresseerd te zijn.

Bovendien is het aan de theologie eigen dat het een maatschappelijke relevantie met zich meedraagt. De armoede waar Jezus in de eerste zaligspreking over spreekt, is niet alleen maar een geestelijk begrip. Juist de armen in deze maatschappij vallen onder de aandacht van wie arm van geest is.

Daarbij geldt dan wel de nadruk dat hier voor *iedere* theoloog een taak ligt. Jezus spreekt een collectief aan, niet één vertegenwoordiger, niet één “zaliggesprokene-des-vaderlands”. Elke theoloog, en elke christen, is geroepen om te “hongereren naar recht”. Een “theoloog des vaderlands” spreekt niet voor of namens alle theologen, maar is als theoloog in gesprek over recht, werkend vanuit haar eigen spiritualiteit.

5. Zalig de barmhartigen...

Het is eigen aan de theologie dat je omkijkt naar de ander die eigenlijk vergeten wordt. Je kunt niet goed spreken over God zonder dat het consequenties heeft voor sociale keuzes. Opnieuw begint dat bij luisteren. Een belangrijke theologische eigenschap is het vermogen om degene die tegenover je staat te leren kennen en begrijpen.

Juist een theoloog moet begrijpen dat je grootste tegenstander een reden voor z'n keuzes heeft. Een theoloog helpt tegenstellingen te begrijpen en standpunten duidelijk te maken. En als het nodig is om je uit te spreken voor recht, kun je dat alleen maar doen als je beide kanten durft aan te spreken. Gepolariseerde theologie is slechte theologie.

Als theoloog leer je te verklaren hoe maatschappelijke scheiding ontstaat en help je om die scheiding te verminderen.

Ware barmhartigheid bestaat in het willen leren begrijpen van de ander. Om lief te hebben wie jou haten. Om liefde te laten zien aan mensen die gehaat worden. En om daarbij je eigen tekorten en fouten te herkennen.

6. Zalig wie zuiver van hart zijn...

Daarmee heeft de publieke taak van de theoloog ook te maken met schuld. Schuld in de geschiedenis en schuld vandaag. Als theoloog leer je je tekorten kennen. Ik vind het spannend aan theologie dat ik geconfronteerd word met mezelf. Met de tekorten en de fouten die mijn voorouders en ik hebben gemaakt.

Maar het is gaaf dat theologie daar niet ophoudt. Dat je leert over vergeving, verzoening en genade. Juist het zalig-spreken, het vertellen over vergeving en verzoening, is een kerntaak van de theoloog.

Opnieuw dus een schijnbare tegenstelling. Ik ben schuldig én ik ben vergeven. *Simil iustus, et peccator*.

Zuiverheid gaat ook over schoonheid. Theologie is mooi. De oude dichtkunst in de Psalmen. Rembrandt's Verloren Zoon. De shows van Hillsong. Het leven van een gemeentelid. Ze kunnen iets weerspiegelen van de schoonheid van God.

Theologie is pionieren

7. Zalig de vredestichters...

Maar laten we het niet te romantisch en zoetsappig maken. Theologen vechten elkaar geregeld de tent uit. Als theoloog houd ik van een stevig debat, en geniet ik ervan om mijn gelijk te halen. Het grote risico van de theoloog is dat de grens tussen je uitspreken vanuit je luisterervaring omslaat in alleen nog maar luisteren naar jezelf.

Het is echter een kerntaak van de theoloog om te streven naar eenheid.

En het gebeurt nu nog te weinig dat theologiestudenten die eenheid ervaren. Een academisch opgeleide theoloog kan enorm veel leren van een HBO-theoloog en andersom. Een katholiek van een protestant. Eenheid begint bij onderling gesprek. En het is aan de theoloog om dit gesprek te faciliteren en als eerste te voeren.

8. Zalig wie vervolgd wordt om de gerechtigheid...

Ik ben theoloog in een context waarin je doodgegooid wordt met verhalen van leegloop. De opleiding bereidt ons daarop voor. Reken niet op een fulltime baan. Je raakt geheid burn-out. Begravenissen zullen je werkweek vullen.

Maar er hangt iets in de lucht. Theologiestudenten zijn klaar voor een nieuwe rol. Bijvoorbeeld als pionier, om daar de kracht van theologie opnieuw te ontdekken. En ook om te durven vragen wat "zaligheid" daarin te betekenen heeft. Met missionaire urgentie en met een nederig hart.

Jonge theologen zijn niet bang voor een minderheid, we hebben een verhaal. Een confronterend verhaal roept weerstand op. Maar juist door eerlijk te spreken over God, raken mensen geïnteresseerd. Weerstand is wat een lichaam gezond houdt.

Zalig de theologen!

De zaligsprekingen zijn geen theologisch handvest. Jezus spreekt niet exclusief een handjevol 21^e-eeuwse Nederlandse theologen aan, laat staan dat hij een beroepsethische benadering van de theologie uiteenzet in acht afgebakende stappen.

Toch heb ik de zaligsprekingen nodig om theoloog te kunnen zijn.

Want de zaligsprekingen leren mij dat spreken over God begint met luisteren. Dat theologie meer is dan die discipline aan de universiteit, maar dat het gaat om een levenshouding. Om omkijken naar wie vergeten wordt en om een pionierende houding.

Als theoloog ontdek ik steeds weer dat de woorden van Jezus mij confronteren met de gebreken van mijzelf. In navolging van Karl Barth denk ik: grote theologen zijn kleine theologen.

De zaligsprekingen leren me dat je als theoloog altijd werkt met uitzicht op iets groters, op het Koninkrijk van God. De zaligsprekingen roepen me op: durf als theoloog te leven met een hoger doel. En durf te laten zien dat dat prima kan, in het publieke domein, op de universiteiten en HBO's. Niet te verlegen, niet te defensief, maar wel nederig, barmhartig en zachtmoedig.

Theologie gaat over oude woorden waarvan ik als theoloog wil laten zien hoe ze juist vandaag een ideaal schetsen waar de maatschappij om schreeuwt. En ik hoop dat ik als theoloog de gereedschappen blijf ontwikkelen om in de maatschappij verder te luisteren naar, en te spreken over God.